

УДК 376.011.3-051:005.336

**PROBLEM ISSUES OF THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF
TEACHERS IN WORKING WITH CHILDREN WITH SPECIAL
EDUCATIONAL NEEDS****АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ ЩОДО
РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ****Oleksenko S.V./Олексенко С. В.**

ORCID: 0000-0001-7527-1778

Savchenko S.V./Савченко С.В.

ORCID: 0000-0002-7123-9014

*Institute of in-Service Training, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Tychyny, 22-a,**Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка, Київ, Тичини, 22-а, 02152*

Анотація. Інклюзивна освіта в Україні стає все доступнішою для дітей, які мають особливі освітні потреби. Водночас така ситуація є викликом для педагогів, які мають набувати нові знання, навички та досвід, професійно зростати. В статті висвітлюються аналітичні результати опитування педагогів шкіл міста Києва щодо їхніх актуальних потреб професійного вдосконалення для ефективної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: інклюзія, діти з особливими освітніми потребами, педагоги, професійний розвиток.

Вступ Визнано давно, що саме освіта визначає рівень держави, тоді як інклюзивна освіта - рівень цивілізаційного розвитку суспільства. Принципи інклюзії мають змінити свідомість сучасного українського суспільства. Відповідно до реформи “Нова українська школа” [5], має змінитися ставлення педагогічної спільноти до індивідуальних особливостей здобувачів освіти, осіб з особливими освітніми потребами (далі - ООП). Освітняни мають усвідомити, що такі діти мають рівні права на освіту, потребують неупередженого та недискримінаційного ставлення.

Вперше в Україні інтереси дітей з ООП на рівні закону були захищені у 2017 році в статті 19 «Освіта осіб з особливими освітніми потребами» та статті 20 «Інклюзивне навчання» тоді нового Закону України «Про освіту» [2]. Згодом відповідні зміни до чинного законодавства щодо рівного доступу таких здобувачів освіти до освітніх послуг було внесено до Законів України «Про професійно-технічну освіту», «Про загальну середню освіту» та «Про дошкільну освіту» [1]. У «Професійному стандарті учителя» серед 15 професійних компетентностей окремо була виділена інклюзивна компетентність (В-01) як «здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища; до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами; забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного здобувача освіти, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів» [4; 7]. Окремо в пункті 2 статті 51 Закону України «Про повну загальну середню освіту» було зазначено, що «для підвищення кваліфікації педагогічного працівника... не

менше 10 відсотків загальної кількості годин обов'язково повинні бути спрямовані на вдосконалення знань, умінь і практичних навичок у частині роботи з учнями з особливими освітніми потребами» [3].

Варто зауважити, що свої наукові розвідки проблемі залучення дітей з ООП до навчання в закладах загальної середньої освіти присвятили такі науковці: В. Бондар, І. Демченко, Т. Євтухова, І. Іванова, О. Мартинчук, О. Савченко, В. Синьов, Т. Скрипник, Н. Софій, О. Столяренко, Л. Тищенко, М. Шеремет та інші.

Відтак підтримучи думку науковців і колег: Скрипник Тетяну, Мартинчук Олену, Софій Наталію, Тищенко Людмилу, маємо зазначити, що на часі є нагальна потреба змінити ставлення педагогічної спільноти до навчання осіб з ООП, відійти від формалізму і активно впроваджувати культуру інклюзивного освітнього середовища, що є безперешкодним, підтримувальним і розвивальним для всіх учасників освітнього процесу [8, с.151].

Маємо визнати, що попри війну інклюзивна освіта активно розвивається, відкриваються нові класи з інклюзивною формою навчання, ведеться підготовка освітян, здатних ефективно працювати в умовах інклюзії.

Для розуміння проблемних питань, які виникають у педагогів під час підвищення кваліфікації та вдосконалення знань, умінь і практичних навичок роботи з особами з ООП, важливо проводити моніторинг здійснюваної діяльності, щоб вчасно реагувати на виклики часу.

Тому **метою** нашого дослідження стало: вивчити проблемні питання та визначити актуальні напрями роботи подальшого професійного вдосконалення вчителів щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Основна частина

Для реалізації поставленої мети в квітні 2024 року було проведено опитування серед учителів закладів освіти м. Києва, які підвищували кваліфікацію в Інституті післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. В опитуванні брали участь 70 осіб - вчителі різних фахів. Для проведення опитування було використано анкету «Актуальні питання професійного вдосконалення педагогів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами». Оскільки, інклюзивна компетентність є однією з п'ятнадцяти компетентностей [4; 6; 7], яку мають удосконалювати вчителі, то цілком логічно постає перше запитання: «Чи достатньо, на Вашу думку, Ви обізнані щодо роботи з дітьми з ООП?». У відповідь ми отримали такі результати: більшість вчителів (69%) оцінили свою обізнаність на середньому рівні; 3% вважають, що їхніх знань недостатньо для роботи з цією категорією дітей; 28% мають, на їхнє переконання, достатній рівень знань в сфері інклюзивної освіти (рис.1).

Тобто, переважна більшість вчителів оволоділи певними знаннями, які потрібні для роботи з дітьми з ООП. Слід зазначити, що їхня оцінка є суб'єктивною, оскільки анкета передбачала виключно самооцінювання.

Для розуміння проблем, які виникають у вчителів під час роботи, було запропоноване таке запитання: «Які труднощі виникають у Вас в процесі роботи з дітьми з ООП?». Результати ілюструє діаграма (рис. 2).

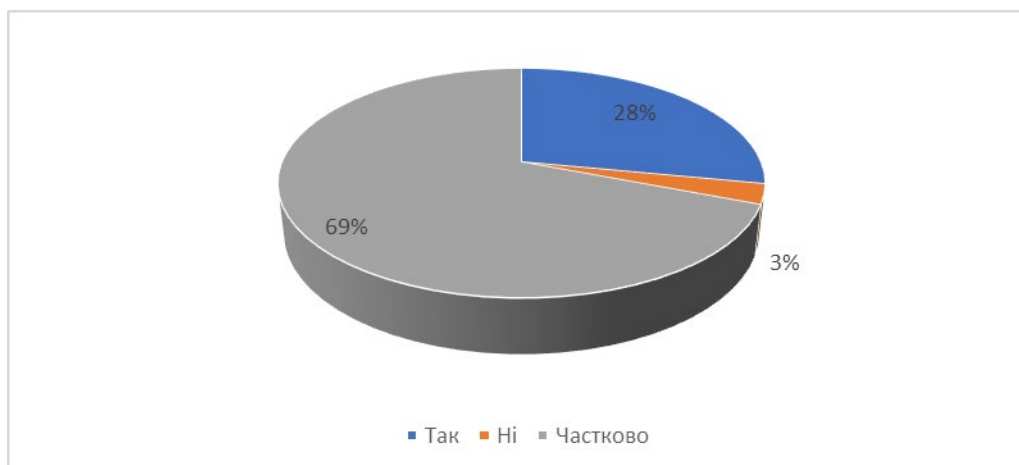

Рисунок 1. Самооцінка знань щодо роботи з дітьми з ООП

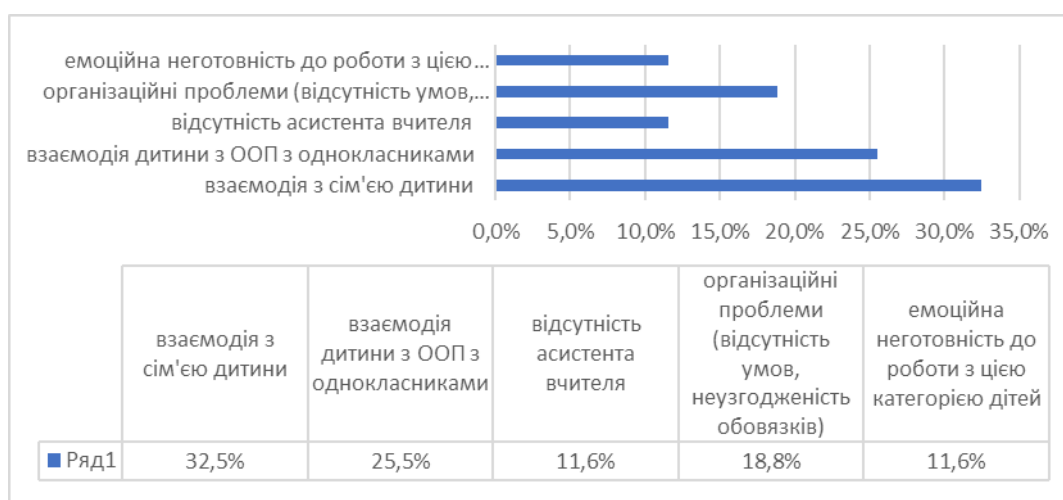

Рисунок 2. Труднощі, які виникають у педагогів в процесі роботи з дітьми з ООП.

Надаючи відповідь, учителі мали змогу обрати декілька варіантів одночасно. Найбільша кількість виборів (32,5%) стосувалася проблем взаємодії педагога з сім'єю дитини з ООП та налагодження стосунків такої дитини з однокласниками (25,5%). Організаційні проблеми, пов'язані з відсутністю умов, неузгодженістю обов'язків виникають лише у 18,8% респондентів. Труднощі, з якими стикаються вчителі через відсутність асистента вчителя та через їх емоційну неготовність до роботи з дітьми цієї категорії, мають менші, але достатньо значні показники - 11,6%.

Отже, маючи високий (69%) та достатній (28%) рівень знань, вчителі стикаються з труднощами соціального характеру (58%) та внутрішніми бар'єрами (11,6%). Такі показники можуть свідчити про певні прогалини в професійній підготовці, зокрема, це брак: психологічних знань, комунікативних навичок, навичок соціальної взаємодії та психологічної рефлексії. Організаційні фактори, як труднощі, обрали 30% респондентів. Зазвичай такі фактори перебувають поза зоною контролю педагогів, що може викликати відчуття безсилля та знижувати їхню мотивацію до роботи.

Щоб визначити мотиваційні фактори роботи вчителів з дітьми з ООП, було запропоноване наступне запитання: «Що є основним мотивом вашої діяльності

в роботі з дітьми з ООП?»).

Отримані результати (рис. 3) демонструють, що переважає внутрішня мотивація до такої діяльності. Зокрема, 40 % учителів мотивує бажання допомогти дітям, а 30% - вбачають в такій діяльності засіб професійного розвитку. Для значної частини учителів (24%) стимулом є прагнення якісно виконувати свої посадові обов'язки, які включають і роботу з дітьми з ООП. Достатньо низький показник (6%) у такого мотиву як «виконання вимог керівництва». Матеріальне стимулювання не сприймається жодним з опитаних вчителів як мотив для такої діяльності.

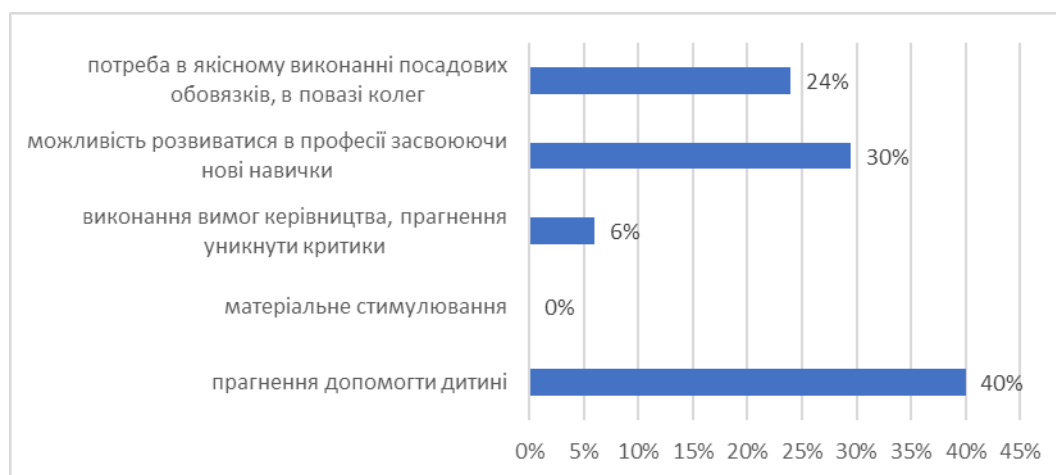

Рисунок 3. Мотивація педагогів у роботі з дітьми з ООП.

Оскільки вчителі ставляться до роботи з дітьми з ООП, як до можливості розвиватися в професії, засвоюючи нові навички, природно запитати: «Який напрям професійного розвитку щодо роботи з дітьми з ООП є для вас актуальним зараз?».

Відповіді респондентів (рис. 4) продемонстрували, що найбільш актуальними на сьогодні для вчителів даної вибірки є знання методів, форм інклюзивного навчання (35,4%) та знання психологічних особливостей взаємодії з дітьми з ООП (32,2%). Трохи меншою, але теж достатньою (22,5%) є потреба знань нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти.

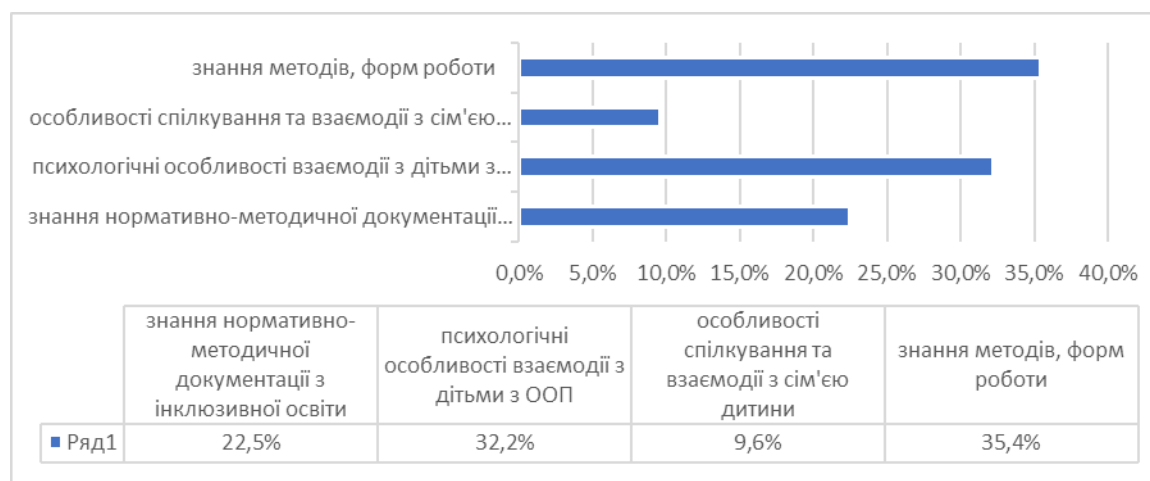

Рисунок 4. Актуальні напрями професійного розвитку педагогів щодо роботи з дітьми з ООП.

Незважаючи на те, що 32,5% учителів зазначили, що мають труднощі в спілкуванні та взаємодії з сім'єю дитини, лише 9,6% вважають цей напрям актуальним для себе зараз.

Отже, типовість відповідей респондентів та обрані ними напрями професійного зростання можна вважати сформованими запитами для подальшого фахового розвитку педагогів. Зазначена тематика, відповідно, є актуальною та потребує висвітлення під час курсів підвищення кваліфікації. Більшість таких напрямів і тем вже розкрито в очних і дистанційних модулях Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка URL: <https://ippo.kubg.edu.ua/>. Мобільно реагуючи на запити, певні теми висвітлюються під час вебінарів, частина - перебуває в розробці. Позитивною практикою є також проведення відповідних модулів з інклюзії на запит закладу освіти. Під час викладу матеріалу викладачі намагаються звертати особливу увагу на моделювання успішної практики та розвитку прихильності всього педагогічного колективу школи до підтримки осіб з ООП. Проводять роз'яснювальну роботу з класними вчителями, керівництвом школи, батьками щодо цінностей інклюзивної освіти, її особливої філософії, зосереджують увагу на розробці індивідуальних планів підтримки або навчання. Методисти інклюзивно-ресурсного центру організують додаткові методичні заходи; дають поради й методичні рекомендації класним керівникам і педагогам з питань підтримки осіб з ООП.

Висновки

Опитування показало, що більшість вчителів достатньо високо оцінюють власні знання в сфері інклюзивної освіти. Проте майже 70% з них мають труднощі, пов'язані з налагодженням соціальної взаємодії з учасниками освітнього процесу та внутрішніми перепонами. У 30% труднощі виникають через неузгодженість організаційних питань. Після опанування навчального модуля з інклюзії більшість учителів зазначили, що отримали нові знання, зрозуміли основні принципи та цінності інклюзії; 15% вчителів зазначили, що вони отримали відповіді на запитання, які їх цікавили.

Попри труднощі значна частина учителів (70%) має внутрішню мотивацію до роботи з дітьми з ООП; 24% - зовнішню позитивну і 6% - зовнішню негативну мотивацію. Слід зазначити, що опитування проводилося серед учителів, які обрали для підвищення кваліфікації модуль з тематикою інклюзивної освіти.

Актуальними напрямами для свого професійного вдосконалення в цій сфері вчителі передусім вважають методичний напрям (35,4%), психологічні знання та навички (41,8%), знання щодо нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти (22,5%).

Таким чином, для системи післядипломної освіти формуються нові актуальні запити, окреслюється коло конкретних питань і тем з інклюзивної освіти, які потребують відповідей для забезпечення ефективної роботи педагогів із здобувачами освіти з ООП.

Література

1. Гриневич Л. Інклюзія для всіх: освітня політика та практика. 2019. [Електронний ресурс]. URL: <http://surl.li/ulhng>
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 р. № 463-IX. [Електронний ресурс]. URL: <http://surl.li/unaoa>
4. Застосування професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: звіт за результатами дослідження. [Електронний ресурс]. URL: <http://surl.li/unapj>
5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
6. Методичні рекомендації для працівників центрів професійного розвитку педагогічних працівників, керівників і педагогічних працівників закладів освіти щодо використання в роботі професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <http://surl.li/ulmcsx>
7. «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. [Електронний ресурс]. URL: <http://surl.li/ulmcn>
8. Скрипник, Тетяна Вікторівна та Мартинчук, Олена Валеріївна та Софій, Наталія Зіновіївна та Тищенко, Людмила Анатоліївна (2023) Координатор інклюзивного навчання як виклик для української освітньої системи Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) (8). с. 148-156. <http://surl.li/unajj>

References

1. Hrynevych L. Inkluziia dlia vsikh: osvitiia polityka ta praktyka. 2019. [Elektronnyi resurs]. URL: <http://surl.li/ulhng>
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 p. № 2145-VIII. [Elektronnyi resurs]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» vid 16.01.2020 p. № 463-IX. [Elektronnyi resurs]. URL: <http://surl.li/unaoa>
4. Zastosuvannia profesiinoho standartu za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)»: zvit za rezultatamy doslidzhennia. [Elektronnyi resurs]. URL : <http://surl.li/unapj>
5. Kontseptsiiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity

«Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 r. № 988-r. [Elektronnyi resurs]. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>

6. Metodychni rekomendatsii dlia pratsivnykiv tsentriv profesiinoho rozvytku pedahohichnykh pratsivnykiv, kerivnykiv i pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv osvity shchodo vykorystannia v roboti profesiinoho standartu za profesiiami «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)». URL: <http://surl.li/ulmcx>

7. «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiami «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)». Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.12.2020 № 2736-20. [Elektronnyi resurs]. URL: <http://surl.li/ulmcn>

8. Skrypnyk, Tetiana Viktorivna ta Martynchuk, Olena Valeriivna ta Sofii, Nataliia Zinoviiivna ta Tyshchenko, Liudmyla Anatoliivna (2023) Koordynator inkluzyvnoho navchannia yak vyklyk dlia ukrainskoi osvitnoi systemy Naukovi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii. Scientific Journal of Khortytsia National Academy (Seriia: Pedahohika. Sotsialna robota) (8). s. 148-156. <http://surl.li/unajj>

Abstract. *Inclusive education in Ukraine is becoming increasingly accessible to children with special educational needs. At the same time, this situation is a challenge for teachers who have to acquire new knowledge, skills and experience, grow professionally. The article highlights the analytical results of a survey of teachers of schools in the city of Kyiv regarding their actual needs for professional development for effective work with children with special educational needs.*

Key words: *inclusion, children with special educational needs, teachers, professional development*

Стаття надіслана: 18.06.2024 р.
Олексенко С.В.